

НОВЕ ЖИТТЯ СТАРИХ СЛІВ, АБО СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

На матеріалі Словника української мови у 20-ти томах

Людмила ТОМІЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, Український мовно-інформаційний фонд НАН України

У статті розглянуто основні семантичні зміни у структурі української лексики, що відбулися впродовж останніх десятиліть. Джерельною базою дослідження послуговували I–V томи академічного Словника української мови у 20-ти томах. З'ясовано, що найчастіше новими значеннями поповнюється іменникова й дієслівна переносних, розмовних, жаргонних, термінологічних та інших значень. Найбільше зафіксовано нових

Ключові слова: лексика, іменникова лексика, дієслівна лексика, семантична структура слова, значення, тлумачний словник.

NEW LIFE OF OLD WORDS: THE SEMANTICAL CHANGES IN THE STRUCTURE OF THE MODERN UKRAINIAN VOCABULARY

(on the material of Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes)

Liudmyla TOMILENKO,

PhD, Ukrainian Lingua-Information Fund, the NAS of Ukraine

The paper presents analysis of the basic semantic changes in the structure of Ukrainian vocabulary, which have occurred during the recent decades. Material of The research was carried out on the material of the Vol. 1–5 of the academic Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes. It has been found that the majority of new meanings is developed by substantives and verbs. Units with new semantics are mostly stylistically marked. Metaphorical, colloquial, slang, terminological meanings etc. belong to the most widespread.

Key words: vocabulary, substantive, verb, semantic structure of word, meaning, thesaurus.

Упродовж століть спостерігається тенденція до збагачення словникового складу мови семантичними новотворами, що виникають унаслідок модифікації значень наявних у мові слів. Нині основними джерелами, за якими можна простежити процес розвитку семантичної структури певного слова й отримати інформацію про інші (лексико-граматичні, правописні, стилістичні тощо) зміни, є тлумачні загальномовні словники різних епох. Адже саме «у них “вкарбовано” історичну пам'ять народу та його мовну свідомість у певний період» [7, с. 5]. Великий багатотомний словник – найповніша мовна скарбниця, тому цілком закономірно, що він є одним із найпотужніших інформаційних джерел різнопланового дослідження мови, зокрема й динамічних лексико-семантичних змін.

Виданий упродовж 70–80-х рр. ХХ ст. одинадцятитомний академічний Словник української мови становить цілу епоху у вітчизняній лінгвістиці. Ця унікальна лексикографічна праця подає в цілісному вигляді всю систему української мови, яка сформувалася на той час. Однак за останні роки в суспільній свідомості та практиці народу України відбулися фунда-

ментальні зрушення, які вплинули на мовну свідомість та інші аспекти мовної діяльності. Великого значення набула проблема лексикографічної фіксації лексико-семантичних змін, що сталися впродовж нового історичного періоду [4, с. 8].

Тому в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України за участі науковців Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, Інституту української мови НАН України та інших фахівців створюють новий багатотомний тлумачний словник (СУМ-20), повне видання якого передбачає двадцять томів. Цього року підготовлено до друку вже шостий том згаданої праці. Укладачі мають на меті відтворити мовні реалії сучасного українського суспільства, зокрема зафіксувати інноваційні процеси доби незалежності.

Згідно з результатами дослідження Н. Стратулат, Словник української мови у 20-ти томах (комп'ютерна версія), крім слів-неологізмів, містить близько 35 тис. нових значень [5, с. 14]. Зрозуміло, що ніхто не в змозі описати таку кількість семантичних інновацій в одній розвідці. Тому на основі порівняння з 11-томником розглянемо

найяскравіші приклади змін у семантичній структурі слів на матеріалі реєстру I-V томів СУМа-20, оскільки вони вже є в паперовому вигляді й читачі мали змогу ознайомитися з ними¹. Процес відбору релевантних лексичних одиниць полегшив інструментальний комплекс «СУМ» (далі – ІК СУМ), до складу якого входять комп'ютерні версії Словника української мови в 11-ти томах і Словника української мови у 20-ти томах – аналоги друкованих джерел.

Більшість загальноживаних слів української мови багатозначні, при цьому одне зі значень основне, інші – побічні. З часом якесь із побічних значень може витіснити первинне і стати основним, таким, що відразу спадає на думку. Про перше значення переважна частина мовців може навіть не здогадуватися. Так, наприклад, сталося зі словом «суржик». Не кожен, напевно, знає, що, крім змішаного українсько-російського мовлення (це значення є вторинним, метафоричним), воно вживалося на позначення суміші зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса тощо; борошна з такої суміші.

Загалом багатозначність слова, як зазначає В. Русанівський, має кілька різновидів: 1) нове значення виникає разом із відкриттям чи з розвитком нової функції предмета; 2) нове значення розвивається на основі зовнішньої схожості предметів, за спільністю їхніх функцій, за подібністю їхнього розташування і под.; 3) нове значення постає внаслідок образного зіставлення слів із різних семантичних сфер [3, с. 65].

Розвиток семантичної структури слова – це складний процес, що залежить від багатьох мовних та позамовних чинників. Одні значення з'являються, закріплюються в мові й живуть упродовж століть або й тисячоліть, інші стають застарілими, рідковживаними, а то й зовсім зникають.

За нашими спостереженнями, найчастіше зміни відбуваються в семантичній структурі іменників, дієслів, менше – прикметників та слів, що належать до інших граматичних класів. У статті розглянемо семантичні перетворення на прикладі іменникової і дієслівної лексики, оскільки саме вона найактивніше поповнює мову новими значеннями. Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує, що слова з новою семантикою здебільшого стилістично марковані, тобто обмежені у вжитку певним стилем (чи стилями). У тлумачних словниках такі значення марковані як *розм.* (розмовне), *прост.* (просторічне), *жарг.* (жаргонне), *вульг.* (вульгарне) тощо.

Є також галузеві ремарки, що вказують на наукову царину, яка послуговується певним словом чи словом у конкретному значенні (напр.: *біол.* (біологія), *фіз.* (фізика), *хім.* (хімія) та ін.).

Зауважимо, що в проаналізованих іменникових і дієслівних лексичних одиницях нові значення стилістично неоднорідні. Семантична структура сучасного іменника розширюється однаковою мірою на основі переносних, розмовних, жаргонних і термінологічних значень. Іменникові словникові статті містять також незначну кількість нових (порівняно з 11-томником) прямих значень. У дієслівних лексемах натомість найчастіше з'являються розмовні та переносні значення, менше термінологічні, жаргонні й фамільярні. Частина іменників і дієслів зазнає детермінологізації, тобто виходить за межі термінологічного вживання, зазвичай змінюючи свою семантику.

Як уже було зазначено вище, для іменникової лексики, на відміну од дієслівної, більш властиве утворення прямих значень. Вони з'являються переважно разом із виникненням нових предметів, понять, явищ тощо. До таких одиниць належать, скажімо, такі іменники, як *багет*, *гольф*, *евакуатор*, *драже* і под.

Слово *багет* у СУМі-11 має одне значення: «пофарбована, позолочена або різьблена планка, з якої виготовляють рами, карнизи або яку використовують для скріплення і оздоблення стелі, стін і т. ін.». Нині цей іменник уже активно вживається і як назва різновиду білого хліба – довгого батона, традиційного французького виробу, що став популярним і в Україні (*Дуже популярним елементом французької кухні є, безсумнівно, багет* (Із наук.-попул. літ.)) [ІК СУМ].

Лексема *гольф* як назва спортивної гри розширила свою семантику на основі значення популярного нині одягу – щільного светра з високою горловиною (*Ранковий бриз влітає під гольф і створює оману, буцім надворі зимно* (Любка Дереш); *Гольф – легкий і водночас теплий одяг, який добре підкреслює фігуру, а висока горловина захищає шию від вітру чи прохолоди* (З журн.)) [ІК СУМ]. Подібні светри спочатку призначалися для гри в гольф, пізніше, зважаючи на їхню зручність і практичність, вони стали повсякденною формою одягу.

Слово *евакуатор* на позначення особи, що евакуює кого-, що-небудь, розширило в СУМі-20 свою семантику за рахунок лексико-семантичного варіанта «спеціальна вантажна машина з підйомним механізмом, призначена для навантажування, відбуксирування пошкодженого після аварії, а також залишеного в неналежному місці автомобіля» (*Якщо ви прилаштували автомобіль у неналежному місці, на вас завжди знайдеться евакуатор* (Із журн.); *В ав-*

¹ Електронна версія цих томів викладена також у вільний доступ на сайті Українського мовно-інформаційного фонду: <http://icorp.ulit.org.ua/>

Слово

татомобіля відмовили гальма. Сам водій, на щастя, не постраждав і, викликавши евакуатор, доставив машину на станцію технічного обслуговування (З газ.) [ІК СУМ].

Іменник **драже** з первинною семантикою «сорт дрібних цукерок округлої форми» поповнився ще одним близьким значенням «вітамінні або лікувальні таблетки округлої форми» (*Сестри роздавали драже аміназину в гумових рукавичках, а хворі його їли постійно* (В. Рубан)) [ІК СУМ].

Чимало нових розмовних і переносних значень поповнили склад 20-томного словника. На основі їх розширилася семантична структура, наприклад, таких іменників, як *відлига, гаплик, готи, донор, дід, звих* тощо. Збагатилися новими значеннями й дієслова: *відфільтровувати / відфільтрувати, діставати / дістати, додобуватися / додобатися, доколуватися / доколуватися, заарканувати / заарканити, заморочуватися / заморочитися* та ін.

Так, іменник **відлига** з відомим прямим значенням «значне потепління взимку або ранньою весною, що спричинює часткове розтавання снігу, льоду» розширив свою семантику завдяки метафоричному перенесенню: «період лібералізації у сфері суспільно-політичного і культурного життя країни; ослаблення жорсткого політичного режиму» (*Страшно, коли ідеали втрачають сенс для тих, хто все життя плекав і утверджував їх, хто виніс на своїх плечах увесь тягар холоду, голоду, війни, часи політичних заморозків і відлиг* (Із публіц. літ.); *У добу хрущовської «відлиги» зародився рух шістдесятників, дисидентів, а згодом і правозахисників* (Із журн.)) [ІК СУМ].

Слово **гаплик** із первинною семантикою «металева зачіпка, що пришивається до одягу проти петлі й служить застіркою» нині має також усім відоме переносне значення «кінець» (*— Ту рибу, либонь, треба вважати за гідру, — не підводячи голови, рече Стівак. — Ото він придавив її — і гаплик! З гідрою покінчено...* (Є. Долман); *— Гаплик мені — австрієць переміг! — закричав Пепя і картинно впавав навзрив* (Ю. Андрухович); *— Закони бізнесу. Є нагода — продавай, є можливість — купляй. Тільки так, інакше гаплик усьому* (А. Кокотюха)) [ІК СУМ].

Назва **готи**, крім племені східних германців, вживається зараз і на позначення представників молодіжної субкультури, натхнених естетикою готичного роману, музики, естетикою смерті (*Панківський епатаж готи спрямували в русло пристрасті до вампірської естетики, до темного погляду на світ* (Із журн.)) [ІК СУМ].

Слово **донор** із добре відомим значенням «людина, яка віддає свою кров для переливання та інших медичних потреб або який-небудь орган, тканину для трансплантації реципієнтові» активно

вживається в сучасних ЗМІ з новою семантикою «юридична або фізична особа, яка надає допомогу» (*Німеччина є найбільшим донором грошових коштів до загального бюджету Європейського Союзу* (Із журн.); *Європейський Союз наразі є одним із найбільших донорів гуманітарної допомоги у світі* (З газ.)) [ІК СУМ].

Через появу в армії форм нестатутних домінантно-статусних стосунків між військовослужбовцями з'явилося переносне розмовне значення в полісемічного слова **дід** — «солдат, який закінчує строкову службу в армії» (*Розмінявши півтора року служби, я став дідом — казарменим напівбогом* (Із журн.); *Дідівщина тримається виключно на фізичній перевазі дідів і рукоприкладстві* (З журн.)) [ІК СУМ]. Через тоталітарний режим зазначеного тлумачення немає в СУМі-11, хоча дідівщина, як відомо, виникла ще за радянських часів.

Лексема **звих** «зміщення кісток у суглобі внаслідок падіння, удару і т. ін.; вивих» поповнилася переносним розмовним значенням «збочення в житті, поведінці і т. ін.; відхилення від нормального стану» (*Семен Семенович добре знає химерні звихи брата, однак сьогодні, йдучи до нього, не передбачав такої розмови* (М. Чернявський)) [ІК СУМ].

Дієслівна стаття **відфільтровувати / відфільтрувати** з двома тлумаченнями: «фільтруючи, відокремлювати» та «фільтруючи, очищати» — поповнилася ще одним переносним значенням «відділяти, відокремлювати кого-, що-небудь від інших за певними ознаками» (*Суддівська бригада відфільтровувала слабких артистів* (Із журн.); *За допомогою простих дій миши можна швидко відфільтрувати дані, залишивши на екрані тільки те, що необхідно бачити або друкувати* (З наук. літ.)) [ІК СУМ].

Полісемічне дієслово **діставати / дістати** розширило семантичну структуру на основі переносного розмовного значення «виводити кого-небудь з терпіння, позбавляти спокою, набридати комусь» (*Дістала мене, вже сил нема! Переслідує мене скрізь своїм телефоном* (Ю. Покальчук); *— Федя... Федя... Всюди Федя. Мене вже це дістало...* (Любка Дереш); *Я прощаюся з ним, прощаюся з Дафлішем. Давно час. Мене дістало все. Я не бачу сенсу продовжувати* (І. Карпа)) [ІК СУМ].

З подібними прямими значеннями вживають дієслова **додобуватися / додобатися, доколуватися / доколуватися** — «довбаючи (колупаючи), добиратися до чого-небудь, доходити до певної межі» і «довбаючи (колупаючи), зазнавати чогось неприємного». Новоутворені переносні розмовні значення цих слів також тотожні: «нав'язливо чіплятися, прискіпуватися до кого-, чого-небудь» (*— А чого так? — доколуваюся я. — Чого дівчат немає?* (Любка Дереш);

[Штир:] – *І ти сядь тоже [також]. Чого до фраєра доколунався?* (О. Ірванець); *Додовбуватися до кожної літери* [ІК СУМ].

Так само лексема **заарканювати / заарканити** зі значенням «ловити арканом; накидати аркан на шию» розширила свою семантику завдяки переносному розмовному значенню «підловлювати, спокушати, змушувати кого-небудь робити що-небудь» (– *Не встигнеш глянути, а він [пан] тебе заарканить, у ревізький реєстр впише – і станеш ти кріпаком* (Б. Левін)) [ІК СУМ].

Від первинної семантики дієслова **заморочуватися / заморочитися** «через турботи, клопіт, утому та ін. втрачати здатність правильно, розумно діяти, думати, сприймати що-небудь» утворилося друге (розмовне) значення «занадто перейматися чимсь, турбуватися про щось» (*Я раптом думаю, що насправді дощ не такий вже й холодний, нормальний дощ, падає собі, куди має падати, що тут сильно заморочуватись, і я йду під найближчі дерева, які ростуть поруч із будівлею вокзалу* (С. Жадан)) [ІК СУМ].

Не лише загальнозживані слова, а й термінологічна лексика схильна до метафоризації. Виходячи за межі своєї галузі, термін детермінологізується, набуваючи «...ознак звичайного слова: втрачає суворо визначену системність, однозначність (коли вона була) і набуває якостей, яких він раніше був позбавлений, наприклад, емоційно-експресивного забарвлення тощо» [6, с. 109]. Так з'явилися нові загальнозживані переносні значення в таких, наприклад, термінів: **адреналін**, **важковаговик**, **вектор**, **абсорбуватися**, **дрейфувати** та ін.

Термін **адреналін**, зафіксований в 11-томному словнику, вживався спочатку лише на позначення гормону надниркових і лікувального препарату. Завдяки метафоричному перенесенню ця одиниця поповнила сферу загальнозживаної лексики, набувши переносного значення: «те, що викликає сильне збудження, хвилювання, страх і т. ін.» (– *Подивився фільм жахів – такий адреналін, гострі відчуття!* (З журн.)) [ІК СУМ].

Спортивний термін **важковаговик** зі значенням «спортсмен важкої ваги» набув ознак звичайного слова з новою семантикою «той, хто досяг значного авторитету і впливу своєю діяльністю; той, хто має значні переваги перед іншими» (*Політичний важковаговик повертається, щоб очолити опозицію* (З газ.); *Слабкість інших валют перетворює євро на справжнього важковаговика* (З журн.)) [ІК СУМ].

У СУМі-11 слово **вектор** значиться як математичний термін. Воно позначає відрізок прямої з певним значенням і напрямком. У 20-томному словнику вже зафіксовано й досить поширене те-

пер переносне значення «напрямок розвитку, спрямування кого-, чого-небудь» (*Україна цілеспрямовано стає на шлях активної економічної інтеграції як у трансатлантичному, так і в загальноєвропейському стратегічних векторах* (З наук. літ.)) [ІК СУМ].

Дієслівний термін **абсорбуватися** «вбиратися, всмоктуватися; поглинатися», що належить до фізичної й хімічної царин, завдяки детермінологізації ввійшов також до сфери загальної лексики зі значенням «приживатися, освоюватися де-небудь» (*Студенти повинні будуть на громадських засадах допомагати сім'ям нових репатріантів абсорбуватися в Ізраїлі* (З журн.); *Чехія уже стала частиною об'єднаної Європи і продовжує абсорбуватися в ній* (Із газ.)) [ІК СУМ].

Дієслово **дрейфувати** «перебувати в дрейфі; маневруючи вітрилами, утримуватися приблизно на одному місці», що належало до морської термінології, на основі переосмислення семантики вийшло за межі спеціальної сфери і стало загальнозживаним словом зі значенням «повільно рухатися, поступово переходити куди-небудь (в економіці, політиці і т. ін.)» (*Всі президентські республіки мають тенденцію до перероджування у диктаторські режими. Це явище характерне не тільки для Африки й Латинської Америки... І Росія дрейфує в цьому ж напрямі* (Д. Павличко); *З роками Маман все більше дрейфує в бік невизначеної віри* (А. Дністровий)) [ІК СУМ].

Активно поповнюється розмовна мова жаргонною, сленговою, фамільярною, вульгарною, іронічною та іншою лексикою, яка з'являється і функціонує найчастіше в молодіжних колективах, злочинних угрупованнях тощо, поступово знаходячи й ширшу аудиторію. Чимало слів, ужитих із цими позалітературними значеннями, трапляється і в сучасній українській прозі, тому потрібно найуживаніші з них фіксувати в загальномовних словниках. За словами Ж. Колоїз, специфіка сучасної доби – свобода від різного роду обмежень, знищення колишніх стереотипів мислення, лібералізація і демократизація суспільства – загалом видозмінює й мовні смаки нашого покоління, що виходять за межі стандарту [1, с. 7].

У досліджуваних томах СУМа-20 стилістично знижені значення доповнили семантику, наприклад, таких слів, як **братва**, **вишка**, **відстій**, **вішалка**, **гастролер**, **доброзичливець**, **вишивати**, **западати** (**запасти**), **заперти** (**запертися**), **звалювати** (**звалити**) тощо.

Зафіксоване в СУМі-11 слово **братва** з відтінком фамільярності тлумачилося як «товариші, друзі». У сучасній мові частіше вживається з новим жаргонним значенням «члени однієї спільноти

Слово

(здебільшого угруповань рекетирів, кримінальних структур і т. ін.)» (*Циган банкував, б'ючи усі карти підряд, поступово роздягаючи братву, яка брала участь у грі* (А. Дімаров)) [ІК СУМ].

Лексема **вишка** на позначення споруди та надбудови над нею розширила своє значення на основі жаргонного вживання «вища міра покарання, смертна кара» (*Ви справді можете мене вбити – одним убивством менше, одним більше – яка різниця? До того ж на ваш слід справді натрапив я. Чому б і не поквитатися вам за це, якщо все одно світить вишка* (В. Шкляр); – *Скільки йому років, кажеш? Сімдесят чотири? Міг би ще потоптати рясту, звичайно, але... вишку заробить* (Ю. Андрухович)) [ІК СУМ].

Від первинної семантики лексеми **гастролер** «артист, що перебуває на гастролях» утворилося відоме переносне жаргонне значення «той, хто займається сумнівною або злочинною діяльністю за межами місця свого звичайного проживання» (– *Ви теж підтримуєте версію, що власник тілогрійки тільки-но звідкись приїхав? – Ця версія правдоподібна. Ми маємо справу з гастролерами* (В. Петльований)) [ІК СУМ].

Полісемічне слово **відстій** як жаргонізм («щось погане, неякісне») активно використовує нині молоде покоління. Це сприяє поширенню його в художньому й публіцистичному стилях (*Я таки ненавиджу цей клуб, цей повний відстій* (І. Карпа)) [ІК СУМ].

Крім відомих раніше значень, іменник **вішалка** розширив свою семантичну структуру переносним, вульгарним: «про високу, худу жінку» (*Леді починає поспішати, щоб розказати, яких незадоволених старих вішалок вона сьогодні бачила і що від них чула* (З журн.)) [ІК СУМ].

Слово **доброзичливець** із первинно позитивною семантикою «той, хто бажає, зичить людям добра, співчутливо, прихильно ставиться до кого-небудь» у сучасній мові дедалі частіше фігурує в іронічному значенні «той, хто прикидається доброзичливим, але насправді не є таким» (*Доброзичливиці натякали Котигорошкові, що його дружина зловживає алкоголем і має коханця* (В. Кожелянко)) [ІК СУМ].

Знижена семантика врізноманітнила й структуру частини дієслівної лексики. Так, лексема **вишивати** з усталеним значенням «робити на тканині або шкiрі візерунки нитками, бісером і т. ін.» поповнилася поширеним у сучасній українській прозі, а також у побутовому мовленні переносним жаргонним значенням «вештатися, прогулюватися де-небудь» (*Протанцьовували повз мене перуанки, корейки, малагасійки, марокканки та філіппінки; десь і моя згуба губата вишивала поміж них* (Ю. Андрухович); *Лікар порядний, піжаму дозво-*

лив носити, одна голь нещадима вишиває в трусах (Є. Пашковський)) [ІК СУМ].

Слово **западати / запастися**, крім уже відомих прямих і переносних значень, збагатило свою семантичну структуру за рахунок жаргонного вживання «закохуватися в когось, захоплюватися кимсь, чимсь» (*Він закохався. Запав, як тепер кажуть, на нашу Гламур. Знову став елегантний, завжди гарна краватка* (Л. Костенко); *Компанії потрібні гроші. Шукай спонсора. Може, серед олігархів знайдеться варіят, який запав на твоє ретро?* (Г. Тарасюк); – *То це ж чудово, Рашель! Схоже, Рахманов міцно запав на тебе* (О. Авраменко, В. Авраменко)) [ІК СУМ].

Жаргонне значення «відходити, від'їжджати куди-небудь» з'явилося в дієслівній статті **звалювати / звалити**. Це підтверджують контексти із сучасної української прози (– *З тобою нікуди не йду. Беру свої бабки і звалюю* (А. Кокотюха); *Можна було б звалити кудись за кордон, як зробили багато з її знайомих. Але те саме питання – що далі? – змушувало відкинути цю ідею* (І. Роздобудько)) [ІК СУМ].

Фамільярні значення розширили семантичний обсяг лексем **заперти** «занести, завезти куди-небудь чи розмістити, розташувати і т. ін. де-небудь або невідомо де» (– *Він запер мене в оці гори, обставив дикими лісами, оточив вовками, жахами, привілік отого пса* (У. Самчук); *Так ми й дісталися до того цвинтаря, якого заперли від міста таки далеченько* (В. Шевчук); *Порозкошувала біднота єдиним обнадійливим сном! ще й на нові землі заперли* (Є. Пашковський)) [ІК СУМ] і **запертися** «зайти, заїхати куди-небудь (далеко або в не надто приємне місце)» (*Було дивно, що він, такий обережний, заперся серед ночі туди, де чорти на калачики не ходять* (М. Малиновська); *Він заперся в це село, де ні з ким словом перекинутись...* (Г. Тарасюк)) [ІК СУМ].

У проаналізованому матеріалі на основі термінологізації, тобто процесу перетворення загально-вживаного слова на термін, виникли нові значення в іменників і дієслів, саме вони переважно є об'єктами інформатики. Стосовно цих частин мови термінологізація найактивніша. Завдяки розвитку комп'ютерних технологій з'явилася велика кількість запозичених неологізмів, а також утворених на основі семантичної деривації.

Це, наприклад, такі терміни, як **агент** «комп'ютерна програма, спроможна сприймати зовнішні дані, самостійно визначати реакцію на них та реалізовувати цю реакцію» (*Під інтелектуальним агентом розуміємо програму, яка має знання про себе та навколишній світ і поведінка якої визначається цими знаннями* (З наук. літ.)) [ІК СУМ],

версія «модифікований варіант комп'ютерного програмного або інформаційно-програмного продукту» (Представництво комп'ютерної фірми у 2002 році презентувало українській громадськості вперше випущену українську версію програмного продукту (З газ.)) [ІК СУМ], **вікно** «частина екрана комп'ютерного дисплея або телевізора, з яким програма формування зображення працює як з окремим екраном» (Розташували вікна каскадом або згорнувши, ви можете повернути їх на попередні місця, клацнувши правою кнопкою миші по панелі завдань (Із навч. літ.)) [ІК СУМ], **заявити** «певне повідомлення, що ініціює виконання інформаційною системою визначених дій» (Для оптимізації мережевого трафіку в системі передбачено маршрутизатор, який розділяє віддалені та локальні запити й формує відповіді згідно з адресами (З наук. літ.)) [ІК СУМ], **адмініструвати** «здійснювати контроль та управління функціонуванням інформаційно-комп'ютерної системи, мережі» (Великого значення набуває підготовка фахівців, здатних створювати, підтримувати й адмініструвати інформаційні системи (З навч. літ.)) [ІК СУМ], **завантажувати / завантажити** «передавати інформацію (дані, програми та ін.) з одного інформаційного пристрою до іншого з метою її використання або застосування під час виконання певних операцій» (Для перегляду документації в інших форматах необхідні програми можна завантажити на цьому ж сайті (З інтернету)) [ІК СУМ] та ін.

Розглянутими прикладами всі семантичні перетворення у словниковому складі сучасної української мови не вичерпуються. Обсяг статті, на жаль, не дає змоги докладно описати кожне нове значення, зафіксоване 20-томним словником. Можна лише коротко доповнити сказане стислим оглядом основних семантичних змін. Отже, крім проаналізованих, у реєстрі СУМа-20 є ще низка слів, які збагатили семантичну структуру насамперед переносними, розмовними і стилістично зниженими, емоційно-оцінними значеннями. Наприклад: *амеба*

(перен., розм.) (безвільна, безхарактерна, обмежена людина), *афганець* (учасник війни в Афганістані (1979–1989)), *біблія* (розм.) (книжка, яка містить інформацію, важливу для певного роду зацікавлених осіб), *візитка* (розм.) (невелика чоловіча ручна сумка для документів), *градоначальник* (розм.) (посадова особа, яка керує містом; мер), *бекати* (розм.) (невизначено, нечітко, плутано говорити), *вирулювати* (перен., розм.) (виходити зі складної ситуації, знаходити потрібне рішення), *вишкварювати / вишкварити* (перен., розм.) (пристрасно, азартно, з особливою силою робити що-небудь і пекти, палити (про сонце, спеку)), *відбарабанити* (перен., розм.) (відпрацювати, відслужити і т. ін. певний час де-небудь, займаючись чимсь утомливим, одноманітним), *віддуватися* (розм.) (відчувати наслідки помилок, промахів, нести відповідальність, переважно за інших), *голосувати* (розм.) (підняттям руки зупинити таксі або інший транспортний засіб для поїздки в ньому), *ведмежатник* (жарг.) (злочин, який грабує сейфи), *годівниця* (перен., зневажл.) (про вигідну посаду, можливість мати зиск, не докладаючи зусиль), *дах* (жарг.) (злочинне угруповання, особа, які на певних умовах здійснюють покровительство кому-небудь), *діяч* (ірон.) (той, хто невміло, неналежним чином робить, виконує що-небудь), *вирубуватися / вирубатися* (перен., жарг.) (забуватися, відсторонюватися від реальності (у стані сильної втоми, сп'яніння і т. ін.)), *вистьобуватися* (фам.) (поводитися нечемно, зарозуміло), *відвалювати / відвалити* (перен., жарг.) (іти, відходити геть), *вмазати* (перен., фам.) (випити алкогольний напій) та багато інших.

Процес виникнення інноваційної лексики та розширення семантичної структури вже відомих слів не припиняється. Лексико-семантична система відкрита для постійного поповнення новими одиницями, адже «безпосередньо пов'язана з об'єктивною дійсністю, віддзеркаленням якої вона є» [2, с. 262]. Простежити зміни, що відбуваються в ній, допомагають тлумачні словники різних часових періодів, які й покликані фіксувати їх.

Література

1. Колоїз Ж. Українська okazіональна деривація / Ж. Колоїз. – К.: Акцент, 2007.
2. Кочерган М. Загальне мовознавство: підруч. / М. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2003.
3. Русанівський В. Структура лексичної і граматичної семантики / В. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1988.
4. Русанівський В. Інформаційно-лінгвістичні основи сучасної тлумачної лексикографії / В. Русанівський, В. Широков // Мовознавство. – 2002. – № 6.
5. Стратулат Н. Дериваційні та семантичні неологізми в лексичній системі української мови (на матеріалі тлумачного словника української мови в 20-ти томах): автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. Стратулат. – К., 2009.
6. Чорновол Г. Явище термінологізації та детермінологізації в економічній терміносистемі / Г. Чорновол // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. 8.
7. Широков В. Комп'ютерна лексикографія / В. Широков. – К.: Наук. думка, 2011.